

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI - AMERİKA BİRLƏŞMİŞ
ŞTATLARI QARŞILIQLI MÜNASİBƏTLƏRİ TARİXİ
“WASHINGTON POST”, “NEW YORK TIMES” QƏZETLƏRİNDƏ
XARİCI SİYASƏT MƏSƏLƏLƏRİNİN TƏDQIQININ SİYASI
İSTİNAD ÇƏRÇİVƏSİ KİMİ
(1994-2001-ci illər)**

A.Ə.BƏŞİROVA

Geosiyasət amili Azərbaycan-ABŞ xarici siyasətinin konstantı olsa da, qeyd edilməlidir ki, o yalnız çoxsaylı dəyişənlərin fəaliyyəti ilə kompleks şəkildə hərəkətə gəlir. Müxtəlif siyasi institutlar, siyasətçilər, maraq qrupları, hakim elita, bir sözlə, siyasi aktyorlardan ibarət bu dəyişənlər sırasında prezident hakimiyyəti siyasi gücün zirvəsi olaraq həlledici əhəmiyyətə malikdir. Qeyd edək ki, həm ABŞ, həm Azərbaycan prezidentli respublika olduğundan prezident institutu hər iki ölkədə dövlətin xarici siyasətinin əsas istiqamətlərinin müəyyən olunmasında aparıcı rol oynayır. ABŞ-Azərbaycan münasibətlərinin birinci dekadası təhlil edilərkən bu illər ərzində ABŞ-da iki, Azərbaycanda isə üç prezident və müvafiq olaraq adminstrasiya dəyişikliyi faktı mütləq diqqətdə saxlanmalı, bu və ya digər tarixi dönüşün niyə bu və ya digər prezident adminstrasiyası zamanı baş verməsi kompleks şəkildə, müxtəlif faktorların qarşılıqlı təsiri nəzərə alınaraq araşdırılmalıdır.

1991-2001-ci illər ABŞ-Azərbaycan prezident adminstrasiyalarının tarixi xronologiyasını tutuşdursaq, 1991-1992, 1992-1993-cü illərə təsadüf edən A.Mütəllibov və Ə.Elçibəy adminstrasiyalarının C.Buş adminstrasiyasının sonuncu iki ilinə, Ə. Elçibəyin hakimiyyətinin yalnız son altı ayının və H.Əliyevin prezidentliyinin isə bütövlüklə B.Klintonun prezidentlik illəri ilə üst-üstə düşdüyünü, tarixin zaman etibarilə şərti olaraq iki yerə bölündüyünü görürük. Fikrimcə, müstəqilliyin ilk dekadasında Azərbaycan-ABŞ münasibətlərini təhlil edərkən bu cəhət nəzərə alınmalı, tədqiqat iki mərhələni əhatə etməlidir:

1. 1991 – 1993-cü il, iyun
2. 1993-cü il, iyul – 2001.

Azərbaycan-ABŞ münasibətlərinin ilk dekadasının ikinci mərhələsi – 1993-2001-ci illər birinci mərhələdən fərqli olaraq, daha geniş bir dövrü əhatə edir. H.Əliyevin 1993-cü ilin iyun ayında yenidən Azərbaycan rəhbərliyinə qayıtması ilə başlanan bu dövr iki dövlət arasındakı münasibətlərin inkişaf dinamikasını əks etdirərək məqsədlərinə, zamanına və dinamizminə görə aşağıdakı mərhələlərə bölünə bilər:

1. 1993, 15 iyun – 1994. Azərbaycan dövlətçiliyinin xilas və dünya birliyinə inteqrasiyanın başlangıcı: “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması ilə geosiyasətin xarici siyasətin müəyyənləşdirilməsində faktor olaraq tətbiqi;
2. 1995 – 1997. “Rusiya birinci yerdə” siyasətinin müstəqil Xəzər regionu siyasəti ilə əvəz edilməsi və ABŞ-Azərbaycan strateji əməkdaşlığının başlanması;
3. 1998 – 2001. Böyük İpək Yolu layihəsinin gerçəkləşdirilməsi ilə strateji əməkdaşlığın daha da genişlənməsi. 2001-ci il 11 sentyabr hadisəsindən sonra global terrorizmlə mübarizədə səylərin birləşdirilməsi.

1993-94-cü illəri əhatə edən birinci mərhələdə 907-ci düzəlişin qəbulu ilə Azərbaycan-ABŞ münasibətlərində başlanmış siyasi uğursuzluqlar ölkə xarici siyasətinin qarşısında duran başlıca vəzifənin dəyişməz olaraq qaldığını göstərirdi [1]. H. Əliyev sələflərindən fərqli olaraq, bu məqsədə çatmaq üçün istifadə oluna biləcək vacib siyasi istinad çərçivəsi hesab edilən “işgüzar təlimat”ın imperativlərini, başqa sözlə deyilsə, Ağ evin siyasi mesajını cavabsız qoymadı. Bu təlimat əslində, üç vacib elementi əhatə edirdi - dövlət müstəqilliyinin qorunması, bazar iqtisadiyyatına və demokratik cəmiyyətə keçidin dəstəklənməsi, beynəlxalq institutlara inteqrasiyanın və regional əməkdaşlığın təşviq edilməsi [2]. 1993-cü ilin ikinci yarısında ölkəni parçalanmadan və vətəndaş müharibəsinin məngənəsindən xilas etməklə təlimatın birinci bəndi yerinə yetirildi, bununla Azərbaycan onun ABŞ-la münasibətlərinə kölgə salan “siyasi cəhətdən qeyri-sabit ölkə” imicindən [3] tədricən uzaqlaşmağa başladı.

1993-94-cü illər mərhələsinin digər mühüm bir tarixi hadisəsi isə 1994-cü ilin mayında Ermənistanla bağlanan atəşkəs sazişidir. Qeyd edək ki, Azərbaycan müstəqilliyini əldə etdiyi ilk günlərdən etibarən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli hər zaman iqtidarın daxili və xarici siyasətinin tərəqqisini müəyyənləşdirən bir nömrəli indikatora çevrilmişdir. Bu baxımdan atəşkəsin əldə edilməsi Azərbaycanı müharibə seytnotundan çıxararaq, ona dövlətin digər institutları ilə birlikdə iflic vəziyyətinə düşmüş xarici siyasət aparatını yenidən qurmağa siyasi macal verirdi. Bu proses ilk növbədə mövcud imkanların bir daha yoxlanılmasını, yeni alternativ variantların təklif edilməsini nəzərdə tuturdu. Atəşkəs əldə ediləndə H.Əliyevin hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra ölkənin xarici siyasətinin ümumi istiqamətlərini açıqladığı [4] dövrdən artıq bir ilə yaxın bir müddət ötmüş, Azərbaycanın bir sıra ölkələrlə, xüsusən Rusiya ilə münasibətləri bu zaman ərzində bir daha diplomatik sınaqdan keçmişdi.

Dövlət Departamentinin hələ də xarici siyasətdə Rusiyaya önəm verdiyi 1994-cü ildə Azərbaycanın Rusiya ilə münasibətlərində xəyal qırıqlığı rəsmi Bakının Vaşinqtondan fərqli olaraq, xarici siyasət prioritetlərinin daha tez müəyyənləşməsinə təkan verdi. Qeyd edək ki, Klinton adminstrasiyasının ilk illəri üçün hələ də “Rusiya birinci” siyasəti səciyyəvi idi, geosiyasi plüralizm ideyası dəstəklənmirdi [5]. Bütün bunlara baxmayaraq, Klinton adminstrasiyasının həmin dövrdə

bu region üçün müəyyənləşdirdiyi siyasət Buş adminstrasiyasının “işgüzar təlimatı” ilə müqayisədə daha konkret strateji məqsədləri ilə fərqlənirdi.

Üç məqsəd üzərində gurulan bu strategiyaya əsasən, Amerika YMD-nin müstəqilliyini dəstəkləməklə yanaşı, onları Rusiya, xüsusilə İranın orbitinə düşməkdən qorumağa söz verirdi. İkinci məqsəd bu ölkələrdə liberal demokratik rejimlərin yaranmasına dəstək verilməsi və Amerika siyasətinin qismən bu ölkələrdəki demokratikləşmə prosesinin tərəqqisinə uyğun olaraq qurulması idi. Sonuncu məqsəd isə Xəzərin enerji ehtiyatlarının yalnız Rusiyadan asılı olmayan kəmərdən nəqlini dəstəkləmək, bu kəmərin İrandan keçməsinə yol verməmək idi [6].

Azərbaycanın xarici siyasət kursunun formalaşdırılmasında bu strategiyanın üçüncü məqsədi həlledici rol oynayaraq, onun cavab olaraq neft strategiyasını təklif etməsinə gətirib çıxardı. Rəsmi Vaşinqtonun Xəzər siyasətinin əməli şəkildə mövcud olmadığı bir zamanda belə bir siyasətin formalaşdırılması təşəbbüsünü rəsmi Bakı və ABŞ-ın xüsusi sektorunda çalışan tanınmış siyasətçilər öz üzərinə götürdü. Bir sıra tədqiqatçılar neft strategiyasının çərçivəsində ABŞ-dakı erməni lobbisinə cavab olaraq bu ölkənin xüsusi sektorunun sımasında “Azərbaycan lobbisi”nin yaradılmasını ən uğurlu taktiki gedişlərdən biri kimi qiymətləndirərək onu “Heydər Əliyevin şah əsəri” adlandırırlar [7].

1994-cü ilin sentyabr ayının 20-də bağlanan “Əsrin müqaviləsi”nin diplomatik uğurunu daha iki cəhət müəyyənləşdirir. “Əsrin müqaviləsi” bir tərəfdən region dövlətləri arasında tarazlı siyasətin həyata keçirilməsi, digər tərəfdən isə ABŞ-Azərbaycan münasibətlərinin yaxın illərdə sürətli inkişafı üçün güclü zəmin yaradırdı. Paradoksal olsa da, məhz “Əsrin müqaviləsi” balanslı siyasət həyata keçirilməsini nəzərdə tutduğu halda, o, imzalandıqdan az sonra Rusiya Xarici İşlər Nazirliyinin bu müqaviləni tanımamaq notası ilə qarşılandı və çox keçməz – 1994-cü ilin oktyabrında BMT Baş Məclisinin 49-cu sessiyasında Rusiya-Amerika prezidentlərinin danışıqlarının əsas mövzusunə çevrildi. B. Klinton B.Yeltsini Rusiyanın qeyd olunan bəyanatını geri götürməyə çağırırdı. Bundan əlavə, ABŞ Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşünün təşəbbüskarını kimi çıxış edərək Rusiyanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində şəriksiz vasitəçilik missiyasına son qoyaraq, region uğrunda mübarizədə iddialarını tədricən əməli şəkildə həyata keçirməyə başladı [8].

Azərbaycan prezidenti BMT Baş Məclisindəki çıxışında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinin vacibliyini beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətinə çatdıraraq, dövlət başçıları ilə keçirdiyi coxsaylı görüşlərdə bu məsələni müzakirə edərək, ATƏM-in 1994-cü ilin dekabrında keçiriləcək Budapeşt sammitində münaqişənin müzakirəsi üçün zəmin hazırlayırdı [9].

ATƏM-in yeni status alaraq təşkilata çevrildiyi Budapeşt sammitində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin müzakirəsi məsələnin bu beynəlxalq qurum çərsivəsində belə bir nəhəng formatda həlli isti-

qamətində ilk diplomatik təcrübə idi. ABŞ-ın liderlik etdiyi bu siyasi qurumda növbəti təcrübə olan 1996-cı ilin Lissabon sammitində Azərbaycanın aktiv olaraq öz maraqlarını irəli sürməsi və ardıcıl müdafiə etməsi münaqişənin həlli üçün vacib bir bəyanatın qəbulu ilə nəticələndi. ATƏM-in Minsk Konfransının həmsədrləri sırasına Rusiyadan başqa, həm də ABŞ və Fransa da əlavə edildi [10]. Qazanılmış diplomatik uğur Azərbaycan Respublikasının artan siyasi çəkisindən və Azərbaycan-ABŞ münasibətlərinin dəyişməkdə olan xarakterindən xəbər verirdi.

ABŞ-ın regionu Rusiyanın nüfuz dairəsindən öz nüfuz dairəsinə birmənalı olaraq keçirməsi Rusiyanın birinci çeçen müharibəsində məğlubiyyəti və ABŞ-ın “Rusiya birinci” siyasətində xəyal qırıqlığına uğraması ilə başladı. 1994-cü ildə Rusiya Çeçenistanda ilk dəfə hərbi əməliyyatlar apa-randa ABŞ xarici siyasət idarəsində “bu böhranın ABŞ-Rusiya strateji tərəfdaşlığına zərər vurmayaçağına” əmin olduqlarını bəyan edirdilər. Çeçenistanda hərbi əməliyyatlar davam etdikcə insan hüquqlarının pozulması daha çox gündəmə gətirilərək respublikaçılar tərəfindən Klinton administrasiyasının tez-tez tənqid olunmasına şərait yaratsa da, bu, xarici siyasət kursunun dəyişməsi üçün yetərli deyildi. Yalnız 1996-cı ilin avqustunda çeçenlər qüvvələrinin qat-qat az olmasına baxmayaraq, Qroznını yenidən ələ keçirəndə bu hadisə Rusiyanın böyük dövlət imicinə ciddi zərbə vuraraq, rəsmi Vaşinqtonu Moskva ilə münasibətlərə yenidən baxmağa məcbur etdi [11]. Rusiya siyasi elmi Azərbaycan və Gürcüstanın xarici siyasət kursunda birmənalı qərbyönümlü dönüşü məhz 1996-cı ilin birinci çeçen müharibəsindəki məğlubiyyətlə bağlayırlar. Belə ki, “həm birinci, həm də 1999-cu ilə təsadüf edən ikinci müharibənin uğursuzluğu kontekstində söhbət atırıq təkcə Rusiyanın bütövlüyündən deyil, onun dünyada, yaxın və uzaq qonşular tərəfindən öz milli maraqlarını qoruya biləcək böyük dövlət kimi qəbul edilib-edilməyəcəyindən gedirdi” [12]. Məhz avqustda B. Yeltsinin yenidən prezident seçilməsi ilə ABŞ-ın anti-Qərb əhval-ruhiyyəli kommunistlərin hakimiyyətə gələ bilmək qorxusu aradan qalxdı və beləliklə, rəsmi Vaşinqtonun Rusiya siyasətində dəyişikliklər tədricən reallaşmağa və çoxdan bəri siyasi gündəmdə yer alan geostrateji plüralizm ideyası gerçəkləşməyə başladı.

Amerikanın beyin mərkəzlərinin son illərdə prioritet sahə kimi irəli sürdükləri Xəzər hövzəsi siyasəti məhz bu zaman reallaşmaq imkanı əldə etdi. Qeyd edək ki, bu mərkəzlər, xüsusən Təhlükəsizlik Siyasəti Mərkəzi (Center for Security Policy), eləcə də vəzifəsi, əsasən, Konqresə xarici siyasət üzrə tövsiyələr hazırlamaq olan “Heritage” fondu Klintonun prezidentliyinin birinci dörd ilində administrasiyanı Azərbaycana lazımi dəstək verməməkdə, ABŞ-ın Qafqazdakı maraqlarını nəzərə almamaqda, Dövlət Departamentinin və Milli Təhlükəsizlik Şurasının Mərkəzi Asiya və Qafqaz dövlətlərini hesaba almayaraq bu regionda siyasi boşluq yaratmaqda tənqid edirdilər [13]. Azərbaycan rəsmiləri belə etiraf edirdilər ki, Klinton administrasiyası Heydər Əliyevin siyasətini dəstəkləsə də, bu söylər çox ürkəkdir [14]. “Heritage” fondu Qafqaz və Mərkəzi Asiyanın

artıq Rusiyanın nüfuz dairəsindən çıxması üzündən bu yanaşma tərzinin dəyişməli olduğunu qeyd edərək bir sıra tövsiyələr irəli sürürdü. “ABŞ siyasətinin geosiyasi, təhlükəsizlik, ticarət və enerji məsələlərini inteqrasiya etməli olduğunu” bəyan edən fondun analitikləri bu istiqamətdə ilk addım olaraq Milli Təhlükəsizlik Şurasına regionda enerji və təhlükəsizlik məsələləri üzrə əlaqələndirici təyin etməyi, bu məsul şəxsin diplomat deyil, beynəlxalq enerji və təhlükəsizlik məsələlərində güclü mütəxəssis olmasını təklif edirdilər [15].

Təsadüfi deyil ki, B.Yeltsin yeni kabinetini təsdiq etdikdən bir neçə ay sonra B.Klinton da öz kabinetində köklü dəyişikliklər etdi və bir qədər əvvəl qeyd olunan tövsiyələr öz yerini almağa başladı. Dövlət katibi Uorren Kristoferin təqaüdə göndərilməsi və onun yerinə tədbirli Madlen Olbraytın təyin edilməsi xarici siyasət kursunda nəzərəcarpacaq dəyişikliyə səbəb oldu [16]. M.Olbrayt hələ 1994-cü ilin sentyabrında “Əsrin müqaviləsi”nin bağlanmasından bir qədər əvvəl ABŞ prezidentinin xüsusi nümayəndəsi, ABŞ-ın BMT-dəki daimi təmsilçisi kimi Azərbaycana rəsmi səfər edərək Prezident H.Əliyevlə ilk görüşündə ABŞ prezidentinin Azərbaycan və Qafqazla bağlı təkliflərini müzakirə etmişdi [17]. M.Olbraytın siyasi görüşləri, onun Qafqaza, xüsusən də Azərbaycana verdiyi önəm Klintonun ikinci prezidentlik dövründə xarici siyasətin qafqazyönümlü dəyişməsində mühüm rol oynadı [18].

Yeni siyasət kursu ilk dəfə 1997-ci ilin martında milli təhlükəsizlik üzrə müşavir S.Bergerin Strateji və Beynəlxalq Tədqiqatlar Mərkəzindəki çıxışı zamanı açıqlandı. S.Berger Çin, Türkiyə və Qafqazı ABŞ-ın xüsusi maraq dairəsi elan etdi [19].

Qeyd edək ki, rəsmi Vaşinqtonun xarici siyasət kursundakı bu dəyişiklikləri rəsmi Bakı neft strategiyasını həyata keçirdiyi gündən bəri gözləyirdi. Onların yer alması üçün Azərbaycan rəhbərliyi özü xeyli iş görmüş, zəmin hazırlamışdı. Milli təhlükəsizlik üzrə müşavirin mart bəyanatından bir ay əvvəl, fevral ayında Hyustonda və Vaşinqtonda energetika məsələlərinə həsr edilmiş iki böyük konfrans keçirilmişdi. Azərbaycan-ABŞ Ticarət Palatasının təşkil etdiyi, ARDNŞ-nin vitse-prezidenti İ.Əliyevin və ABŞ-ın Azərbaycandakı səfiri R.Kozlariçin iştirak etdikləri, 400-dən çox Amerika şirkətinin qatıldığı “Azərbaycan: kommunizmdən demokratiyaya doğru. Neftin istehsalı nəticəsində inkişaf” konfransında ABŞ müdafiə naziri və Ticarət Palatasının fəxri müşaviri Riçard Çeyniyə Azadlığı Müdafiə mükafatının verilməsi ölkənin xarici siyasət elitasında, xüsusilə Konqresin mövqeyində və ictimai fikirdə güclü təsir buraxmışdı [20].

Ümumilikdə, 1997-ci ildə administrasiyada, konqresdə, elmi-tədqiqat mərkəzlərində 300-dən çox mütəxəssis Xəzər strategiyasının hazırlanmasına cəlb edilmiş, 1997-98-ci illərdə isə onların iştirakı ilə 80-dən çox elmi konfrans, müzakirə, dinləmə keçirilmişdi [21].

Analitiklər Orta Şərqdəki və Mərkəzi Asiyadakı artmaqda olan qeyri-sabitlik üzündən XXI əsrdə alternativ neft və qaz ehtiyatları olaraq Xəzər hövzəsinin ehtiyatlarının ABŞ üçün böyük əhəmiyyət

kəsb edəcəyini vurğulayaraq Amerikanın Xəzər regionuna təhlükəsiz çıxışına və region dövlətləri ilə balanslı siyasətə nail olmaq, eləcə də XXI əsrdə neftin Qərbə axınını təmin etmək üçün Senatın Xarici Əlaqələr və Enerji Komissiyalarına birgə dinləmələr keçirməyi tövsiyə edərildilər [22]. Hesablamalara görə, dünya iqtisadiyyatı mövcud inkişaf tempini - ildə 3% - saxladığı bir təqdirdə enerji istehlakının hər il 2% artması gözlənilir. Bu isə o deməkdir ki, 2020-ci ildə dünya iqtisadiyyatına 1995-ci ildəkindən 65% çox enerji tələb ediləcəkdir ki, onun 95%-i təbii qazıntıların – kömür, neft və qazın payına düşəcək [23]. Belə bir məqamda balanslaşdırılmış Xəzər hövzəsi siyasətinin formulə edilməsinin siyasi gündəliyin əsas məsələlərindən birinə çevrilməsi zamanın tələbi idi. Bu istiqamətdə mühüm addımlar olaraq aşağıdakıların həyata keçirilməsi təklif edilirdi:

1. Bütün Qafqaz dövlətlərinin təşviq edilməsi;
2. Amerikanın neft-qaz şirkətləri və hökumətlər arasında əlaqələrin gücləndirilməsi;
3. ABŞ-ın Mərkəzi Asiya və Cənubi Qafqaza yardımının yenidən restukturizasiyası [24, 25].

1997-ci ilin yayında Gürcüstan, Qırğızıstan prezidentlərinin ABŞ-a rəsmi səfərləri region dövlətlərinin təşviq edilməsi istiqamətində strategiyanın gerçəkləşdirilməsi idi [26]. Klinton administrasiyasının Cənubi Qafqaz regionunu “İkinci boz zona” kimi dəyərləndirməsi onun bu regiona verdiyi önəmin bariz göstəricisidir. Əgər “Birinci boz zona”nın Avro-Atlantika sisteminə qoşulmaqda olan Mərkəsi Avropaya şamil olunduğunu nəzərə alsaq “İkinci boz zona” hesab edilən Cənubu Qafqaza hansı ümidlərin bəsləndiyini təsəvvür etmək çətin deyil [27]. ABŞ-ın “İkinci boz zona” və ya Cənubu Qafqaz siyasəti əvvəlki illərin region siyasətindən bir mühüm cəhətinə görə fərqlənirdi. ABŞ regional inteqrasiyanı dəstəkləyərək bu siyasət çərçivəsində hər bir dövlət ilə ayrı-ayrılıqda siyasətin qurulmasına və inkişaf etdirilməsinə üstünlük verirdi.

Bu mənada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin ABŞ-a dövlət səfəri xüsusi əhəmiyyət daşıyaraq, ABŞ-Azərbaycan münasibətlərinin 4 illik bir mərhələsinə yekun vuraraq keyfiyyətə yeni bir mərhələnin başlanmasından xəbər verirdi.

1993-1997-ci illəri əhatə edən birinci mərhələdə Azərbaycan neft strategiyasını təklif edərək onun həyata keçirilməsi üçün iki mühüm addım atmışdı. Bunlardan birincisi “Əsrin muqaviləsi”nin imzalanması, ikincisi isə neft kəmərlərinin coxmarşrutluğu barədə siyasi qərarın qəbulu idi. 1996-cı ilin iyun-iyulunda Porter əlavəsinin qəbulunu və rəddini, ABŞ Dövlət Departamentinin bu əlavə ilə bağlı bəyanat verməsini Azərbaycan-ABŞ münasibətlərinin uğuru kimi qiymətləndirmək olar [28]. 1995-ci ildə Azərbaycana müəyyən humanitar yardımı nəzərdə tutan Helms layihəsi Konqresdə erməni lobbisinin təsiri ilə təxirə salınsa da [29], 1996-cı ilin yanvarında qaçqınlara humanitar yardım nəzərdə tutan Vilson əlavəsi Konqresdən keçmişdi [30]. Bütün bunlarla yanaşı, həllini gözləyən məsələlər də az deyildi. 907-ci əlavənin qüvvədə qalması, Qarabağ münasibətlərinin mövcudluğu münasibətlərin inkişafına mane olan əsas faktorlardan

biri kimi qiymətləndirilirdi.

Z.Bzejnski başda olmaqla bir sıra analitiklər munasibətlərin mövcud durumunu təhlil edərək ABŞ-ın Azərbaycan siyasətinin yenidən formulə edilməsini gündəmə gətirir və bu istiqamətdə aşağıdakı addımların həyata keçirilməsini tövsiyə edirdilər:

1. Regionda münaqişələrin həllinin beynəlxalqlaşdırılması, Qarabağ münaqişəsinin həlli;
2. Ermənistana və Azərbaycana tarazlaşdırılmış siyasətin tətbiq edilməsi, Azərbaycana ABŞ yardımının qarşısını alan sanksiyaların aradan qaldırılması;
3. Neft kəmərlərinin çoxmarşrutluluğu [31, 32].

Bu təkliflər administrasiyanın dəstəyini alaraq yeni siyasətin bel sütünunu təşkil edirdi. Belə ki ABŞ dövlət katibinin müavini S. Talbott Azərbaycan Prezidentinin rəsmi səfəri ərəfəsində J.Hopkins Universitetinin Mərkəzi Asiya İnstitutundakı çıxışında təqribən 200 milyard barrel neft ehtiyatı olan ərazinin münaqişədən azad olmasını ABŞ xarici siyasəti qarşısında duran bir nömrəli vəzifə kimi qoyaraq, onun həyata keçirilməsinin enerji inkişafının prerekviziti kimi qiymətləndirirdi. Bu zaman o, ABŞ-ın Azərbaycana dəstəyini 4 istiqamətdə müəyyənləşdirirdi: demokratiyanın təşviqi, azad bazar iqtisadiyyatının yaradılması, region ölkələri arasında sülh və əməkdaşlığın bərqərar edilməsi və nəhayət, onların geniş dünya birliyinə inteqrasiyasına yardım göstərilməsi [33]. Beləliklə, rəsmi Vaşinqton Azərbaycan prezidentinin dövlət səfərinə böyük ümidlər bəslədiyini gizlətmirdi.

Azərbaycan prezidenti dövlət səfəri qarşısında duran əsas vəzifə kimi “ABŞ-da respublikamıza artan rəğbətdən və yaranmış əlverişli şəraitdən istifadə edərək ictimai-siyasi dairələrin Azərbaycana münasibətində başlanmış müsbət dəyişikliklərin inkişaf etdirilməsini və Azərbaycan həqiqətlərinin daha geniş təbliğini, Dağlıq Qarabağ problemi və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli ilə bağlı ABŞ-ın mövqeyinin daha da fəallaşdırılmasını, 907-ci düzəlişin aradan götürülməsini” irəli sürürdü [34].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev ABŞ-a dövlət səfəri çərçivəsində 100-dək görüş keçirmiş, qəbullara və danışıqlara 150 saat vaxt sərf etmiş [35], KİV nümayəndələrinə dəfələrlə müsahibələr vermiş, Ağ evin tarixində ilk dəfə ABŞ neft şirkətlərinin iştirakı ilə 8 milyard dollarlıq dörd neft müqaviləsinin bağlanmasına nail olaraq [36] vitse-prezident A.Qorun təbirincə “hökumətlər arasında rəsmi enerji dialoqu yarada” bilmişdi [37].

ABŞ və Azərbaycan prezidentlərinin avqustun 1-də Ağ evdə təkbətək və nümayəndə heyətləri arasında görüşləri əldə olunan nəticələrə görə səfərin kulminasiya nöqtəsi sayıla bilər. Prezidentlərin imzaladıqları Amerika-Azərbaycan münasibətləri haqqında birgə bəyanat və Sərmayə qoyuluşunun qarşılıqlı qorunması və təşviq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası hökuməti ilə ABŞ hökuməti arasında müqavilə, həmçinin prezident Bill Klintonun və Prezident Heydər Əliyevin verdikləri bəyanatlar ABŞ-Azərbaycan münasibətlərinin keyfiyyətə yeni mərhələyə - strateji tərəfdaşlıq

mərhələsinə qədəm qoyduğunu təsdiqləyərək mətbuatın təhlili üçün siyasi istinad çərçivələri kimi çıxış edir. ABŞ prezidenti B.Klintonun bəyanatı aşağıdakı istinad çərçivələrini ehtiva edir:

1. “Avropa, Asiya və Yaxın Şərqi kəsişdiyi strateji məkanda yerləşərək və Mərkəzi Asiyaya giriş qapısı” olaraq “yalnız özünə güvənən suveren Azərbaycan, bütün regionda sabitliyi bərqərar edə, Şərqi ilə Qərbi arasında ticarət yollarının təhlükəsizliyini, özünün enerji ehtiyatlarının dünya bazarlarına tez və təhlükəsiz nəqlini təmin edə bilər”.
2. Amerika Azərbaycanın Prezidenti Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında əldə etdiyi tərəqqinin davamlı olmasını arzulayaraq gələcək inkişafın açarını “faciəli Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə tezliklə həllində” görür. Münaqişənin ədalətli və uzunmüddətli həllinə nail olmaq üçün ABŞ Rusiya və Fransa ilə bərabər, ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində tərəflərlə birgə səylər göstərir. Lakin sülh naminə qərarların tərəflərin özlərinin qəbul etməli olduqlarını bəyan edir.
3. Xəzərin sərvətlərinin istismarında Azərbaycanla birgə çalışan ABŞ bununla təkcə Azərbaycanın çiçəklənməsinə kömək etmir, həm də özünün enerji məhsulları ilə təchizatını müxtəlif yollarla təmin edərək dövlətin təhlükəsizliyinin möhkəmləndirilməsinə yardım etmiş olur.
4. ABŞ Azərbaycanı demokratiyasında sabit, müstəqilliyində təhlükəsiz, qonsuları ilə sülh şəraitində görmək istəyir [38].

Azərbaycan prezidentinin cavab bəyanatında münasibətlərin inkişafında əngəl olan 907-ci düzəlişin prezident B.Klintonun söyləri nəticəsində aradan götürüləcəyi ifadə olunurdu. 907-ci düzəliş, onun Azərbaycana vurduğu zərər H.Əliyevin səfər zamanı 40-a yaxın konqresmenlə keçirdiyi görüşlərin əsasını təşkil edirdi.

Azərbaycan prezidentinin ABŞ-a ilk dövlət səfəri ABŞ-Azərbaycan münasibətlərinin inkişafına təkan verərək onun qarşdakı illərdə münasibətlərin inkişafına əngəl olan iki mühüm problemin – 907-ci düzəlişin ləğvinə və Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə səfərbər etdi. Prezidentin “Azərbaycan Respublikası və Amerika Birləşmiş Ştatları arasında partnyorluq münasibətlərinin gücləndirilməsi tədbirləri haqqında” 2 sentyabr 1997-ci il tarixli sərəncamı ölkələr arasında əməkdaşlıq əlaqələrinin gücləndirilməsi üçün tədbirlər proqramının təsdiq edilməsini, o cümlədən ABŞ administrasiyası və Konqresi ilə sıx əlaqə saxlayaraq 907-ci düzəlişin aradan götürülməsinə yönəldilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tuturdu [39].

1997-98-ci illərdə dövlət katibi M. Olbrayt, dövlət katibinin müavini S.Talbott və administrasiyanın digər yüksək vəzifəli rəsmiləri Konqressin müxtəlif komitələrində dəfələrlə ifadələr verərək qanunvericiləri 907-ci düzəlişin ləğvinə çağırırdılar [40].

1998-ci ildə Konqresin Nümayəndələr palatasında ABŞ-ın Qafqaz və Mərkəzi Asiyada rolu haqqında dinləmələrdə Klinton administrasiyasının bu regiona marağını formulə edən Milli Enerji Strategiyası açıqlanmaqla yanaşı, həm də regionun strateji əhəmiyyətinin yalnız

onun enerji resurslarının bolluğu ilə şərtlənmədiyi vurğulanırdı. ABŞ-ın Yeni müstəqil Dövlətlər üzrə səfiri S.Sestanoviç ABŞ-ın regiona müdaxiləsinin iqtisadi maraqlarla yanaşı, həm də diplomatik, siyasi və təhlükəsizlik maraqları ilə müşayiət olunduğunu bəyan edərək ABŞ-ın Qafqaz və Mərkəzi Asiya strategiyasının 4 əsas element üzərində qurulduğunu bildirirdi:

1. Müasir siyasi və iqtisadi institutların, eləcə də inkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatının gücləndirilməsi;
2. Münaqişələrin həlli;
3. Enerji inkişafı və Şərqi-Qərbi enerji nəqliyyat dəhlizinin yaradılması;
4. Təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlıq;

Bu strategiya 907-ci düzəlişin ləğvinin, eləcə də Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinin ABŞ-ın milli maraqlarına uyğun olduğunu gündəliyə gətirirdi. Dinləmələrdə ifadə verən S.Sestanoviç, energetika naziri F.Penya, prezidentin və dövlət katibinin Yeni Müstəqil Dövlətlər üzrə müşaviri səfir R.Morningstar Konqresi 907-ci düzəlişin ləğv etməyə çağıraraq, onun ABŞ-ın Azərbaycanda maraqlarını həyata keçirməyə mane olduğunu, nəticədə Avropa İttifaqının, Yaponiya, İran və digər beynəlxalq institutların bu boşluğu doldurduqlarını, Amerikanın isə nüfuzunu və imkanlarını itirdiyini bildirmişdilər. Bu da vurğulanırdı ki, 907-ci düzəliş Azərbaycanı hər cür humanitar yardımdan məhrum etdiyi halda, Ermənistanı bu illər ərzində ABŞ-dan aldığı humanitar yardımın həcminə görə İsraildən sonra ikinci ölkə olmağa imkan vermişdi [41]. 907-ci düzəlişin gündəliyə gətirilərək ABŞ siyasi dairələrində müzakirəsi 1992-cü ildə qəbul edilmiş Azadlığı Müdafiə Aktının həтта yardım alan ölkələrə belə eyni cür tətbiq olunmadığını, Konqresin ölkənin əhalisini və ya ehtiyaclarını nəzərə almadan yardım ayırdığını üzə çıxardı. Məsələn, Rusiyanın əhalisinin Ermənistanın əhalisindən 50 dəfə çox olmasına baxmayaraq, sonuncu Rusiyadan yalnız 3.5 dəfə az yardım alır. 2000-ci ildə bu akt üçün ayrılmış 835 milyon dolların yarısı ancaq 3 ölkəyə yönəldilmişdi: Ermənistanı (102 milyon \$) Gürcüstana (108 milyon \$) və Ukraynaya (180 milyon \$) [42]. Bu faktlar Azadlığı Müdafiə Aktının siyasi xarakterini bir daha açıqlayaraq, Azərbaycanın 907-ci düzəlişlə təkcə maliyyə yardımından deyil, həm də Konqresin siyasi dəstəyindən məhrum olduğunu vurğulayır. Digər diqqəti çəkən məqam isə vaxtilə bu akta səs vermiş konqresmenlərin özlərinin sonralar 907-ci düzəlişə qarşı çıxdıqları təqdirdə belə erməni lobbisinin Konqresdəki mütəşəkkil fəaliyyətinin hələ də effektiv olmasıdır. Belə ki, ABŞ siyasətinin reallıqlarına görə, “Konqres seçicilərin, xüsusən də varlı və yaxşı təşkil olunmuş seçicilərin sorumlarına cavab verir. Bir sözlə, seçki kampaniyalarının maliyyələşdirilməsi Konqresin qəbul etdiyi qərarlarda iz qoyur” [43]. 1997-1999-cu illərdə 907-ci düzəlişin aradan qaldırılması istiqamətində həyata keçirilən fəaliyyət Konqresin yuxarıda qeyd olunduğu kimi, seçki kampaniyasının gedişində müəyyən olunmuş qərəzli mövqeyi üzündən uğurla nəticələnmədi.

Bu faktın özü rəsmi Vaşinqtonun Xəzər siyasətində ehtiyatlı

olduğunu, “Azərbaycanın uğursuzluğunun Birləşmiş Ştatların Xəzər hövzəsindəki uğursuzluğuna çevrilə biləcəyindən” ehtiyat etdiyini göstərir. “ABŞ Azərbaycanı uğurlu siyasətinin məhək daşı hesab edir. Çiçəklənən və inkişaf edən Azərbaycansız nə Şərqi-Qərbi enerji dəhlizi, nə də İpək yolu mövcud ola bilər” [44].

Qeyd etmək lazımdır ki, Şərqi-Qərbi enerji dəhlizi və Böyük İpək yolu layihələri 907-ci düzəlişin ləğvi kampaniyası zamanı tez-tez səslənən arqumentlər sırasında idi.

1996-cı ildən etibarən Avropa İttifaqının TRACEKA proqramı çərçivəsində Transqafqaz nəqliyyat dəhlizini canlandırmaqla Azərbaycan Gürcüstan, Ukrayna və Mərkəzi Asiya respublikaları ilə birlikdə Böyük İpək yolunun yenidən qurulması ideyasını gündəliyə gətirən ölkələrdən birinə çevrildi. Qeyd etmək lazımdır ki, Yer kürəsinin quru sahəsinin təqribən üçdə birini əhatə edən, planetin əhalisinin üçdə birinin məskunlaşdığı bu məkanda həyata keçirilən TRACEKA proqramının nəqliyyat-kommunikasiya və ticarət-iqtisadi layihələrinə dünyanın iqtisadi potensialının üçdə ikisindən çoxu cəlb edilmişdir [45]. Təsadüfi deyil ki, 1997-ci ildə Yaponiyanın baş naziri R.Hasimotonun rəsmi olaraq açıqladığı Avrasiya diplomatiyası adını almış xarici siyasət strategiyasının əsasını da Böyük İpək Yolu strategiyası təşkil edirdi. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin 1998-ci ildə Yaponiyaya rəsmi səfəri bu strategiyanın reallaşdırılmasına güclü təkan verdi [46]. 1997-ci ildə Azərbaycan Prezidentinin ABŞ-a dövlət səfəri çərçivəsində müzakirə olunmuş Böyük İpək Yolu layihəsi həmin ilin oktyabrında senator S.Brənbək və Ç.Hagel tərəfindən qanun layihəsi olaraq Konqresə təqdim edildi. Təhlükəsizlik Siyasəti Mərkəzi bu qanunvericiliyin zamanında təqdim olunduğunu yazaraq “907-ci düzəlişdən fərqli olaraq, onun Amerikanın Xəzər hövzəsi dövlətləri, xüsusilə Qərbyönlü müsəlman Azərbaycanı ilə balanslı siyasət yeritməsinə kömək edəcəyini” yazırdı [47].

1999-cu ilin martında Konqres senator S. Brənbəkin İpək Yolu Strategiyası Aktını qəbul etdi. 1999-cu ilin apreldə Vaşinqtonda NATO-nun 50 illik təntənələrində iştirak edən H. Əliyev işgüzar səfər çərçivəsində Kapitolidə Gürcüstan, Türkiyə, Qazaxıstan prezidentləri və senator S. Brənbək bu strategiyanın həyata keçirilməsi yollarını müzakirə etdilər.

İpək Yolu Strategiyasının hazırlanması və qəbulu gərgin zəhmət tələb edən bir iş olaraq ABŞ siyasi reallığına bariz bir nümunədir. 1992-ci ildə 907-ci düzəliş qəbul edilərkən bu reallıqdan bixəbər olan Azərbaycan İpək Yolu Strategiyasının qəbulu ilə ötən illər ərzində Amerika siyasi oyununa nə dərəcədə yaxından bələd olduğunu nümayiş etdirdi. Azərbaycan xarici siyasətinin Amerika yəhudi icması ilə məqsədyönlü işi sonuncunun strategiyanı müdafiə etməsinə [48, 49] və onun əleyhinə çıxan erməni [50], eləcə də yunan lobbilərini neytrallaşdırmasına səbəb oldu. Yunan lobbisinin bu məsələyə neqativ münasibəti İpək Yolu Strategiyasında Türkiyənin ABŞ-ın regional strateji tərəfdaşı olaraq ən vacib yerlərdən birini tutması ilə izah olunurdu [51].

1999-cu ilin sentyabrında Azərbaycanın ev sahibi olduğu 32 ölkənin və 13 beynəlxalq təşkilatın nümayəndələrinin iştirak etdikləri Böyük İpək Yolu Konfransı 1996-cı ildən bəri bu istiqamətdə görülən işlərə yekun vuraraq Avrasiya məkanındakı inteqrasiya proseslərinin keyfiyyətə yeni bir mərhələyə qədəm qoymasından xəbər verirdi.

İpək Yolu Strategiyası Aktı cənub, şimal və şərqin iqtisadi təzyiqlərinə həssas olan Cənubi Qafqaz və Mərkəzi Asiya dövlətləri ilə Qərbin möhkəm siyasi, iqtisadi və təhlükəsizlik bağlarının qurulmasını üzərinə götürərək bunun həyata keçirilməsi üçün Amerika siyasəti qarşısında 7 istiqamət müəyyən edir. Akt iqtisadi yardım, infrastrukturun inkişafı, demokratiyanın, toleranlığın möhkəmləndirilməsi, sivil cəmiyyətin inkişafı ilə yanaşı, həm də bu regionda münafişələrin həllinə səy göstərilməsini də nəzərdə tutur. Başqa sözlə deyilsə, iqtisadi inkişafa əsaslanan istənilən strategiya kimi, İpək Yolu Strategiyasının da uğuru regiondakı sülh və sabitliklə birbaşa asılıdır.

Dağlıq Qarabağ münafişəsinin həlli, regional və qlobal təhlükəsizlik məsələləri, bu istiqamətdə Azərbaycanın Şimali Atlantika İttifaqı strukturlarına inteqrasiyası 1998-2001-ci illərdə Azərbaycan-ABŞ siyasətində ilkin yerlərdən birini tutmuşdur.

Prezident H.Əliyevin ABŞ-a 1997-ci il rəsmi dövlət səfərindən sonra Amerika Minsk qrupunun həmsədri olaraq münafişənin həllində səylərini artırmağa başladı. 1997-98-ci ildə münafişənin həlli istiqamətində atılan addımlar Ermənistan prezidenti L.Ter-Petrosyanın həmin ilin fevralında istefaya getməsi nəticəsində yarımçıq qaldı [52]. 1999-cu ildə M.Olbrayt Vaşinqtonda Dövlət Departamentində Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin təkbətək görüşünün təşəbbüskarı oldu. 1999-cu ildə ABŞ-ın vasitəçilik səylərinin 1999-cu ilin sonlarında münafişənin həllində bəhrə verə biləcəyi bir zaman sülh prosesi yenidən Ermənistan prezidentinin əldə edilmiş razılıqdan boyun qaçırması ilə yarımçıq qaldı. 2001-ci ilin yazında ABŞ Dağlıq Qarabağ münafişəsinin həlli istiqamətində daha bir addım ataraq Floridada Key Vest danışıqlarının keçirilməsinə ev sahibliyi etdi [53]. ATƏT-in Lissabon bəyannaməsini qəbul edən bir dövlət kimi ABŞ-ın münafişənin həllində mövqeyi birmənalıdır və o, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün toxunulmaz olduğunu təsdiq edir.

Azərbaycan prezidentinin 1999-cu ildə NATO-nun 50 illik yubiley təntənələrinə qatılması mühüm siyasi mesaj olaraq 1994-cü ildən başlanmış Sülh Naminə tərəfdaşlıq proqramı çərçivəsində əməkdaşlığın bu illər ərzində daha da genişləndiyini təsdiqləyirdi. Z.Bjezinski Şimali Atlantika İttifaqının dar coğrafi konsepsiya olmadığını, onun ortaq dəyərlərə söykənərək daha geniş bir anlam daşdığını bildirərək bu ittifaqın təməl kriteriyalarını bölüşənlərin onun üzvü ola biləcəyini vurğulayır. Bir strateq olaraq Z.Bjezinski Azərbaycanın gələcəyini bu İttifaqa üzvlükdə görür [54]. Bu təxminin reallaşması ehtimalı 2001-ci il 11 sentyabr hadisəsindən sonra beynəlxalq terrorizmlə mübarizədə səylərin birləşdirilməsi istiqamətində görülən işlərin çərçivəsində gündən-günə artır. Rəsmi Bakı Vaşinqtona anti-terrorizmlə bağlı qanunvericiliyin yazılması üçün

müraciət etməsi buna sübutdur [55].

1993-cü il iyul –2001-ci illər Azərbaycan-ABŞ münasibətlərinin tarixini tədqiq edərək belə bir qənaətə gəlmək olar ki, həmin dövrdə qəzet materiallarının təhlili üçün aşağıdakı siyasi istinad çərçivələri mövcud idi:

1. 1994-cü ilin sentyabr ayının 20-də “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması ilə açıqlanan bəyanat;
2. 1996-cı ildə ATƏT-in Lissabon sammitində qəbul olunmuş bəyanat;
3. Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevin 1997-ci ildə ABŞ-a rəsmi səfəri zamanı hər iki ölkənin dövlət başçılarının Ağ evdə verdikləri bəyanatlar;
4. 1999-cu ildə konqresin qəbul etdiyi İpək Yolu Strategiyası Aktı.
5. 1994-cü ilin sentyabr ayının 20-də “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması ilə açıqlanan bəyanat;
6. 1996-cı ildə ATƏT-in Lissabon sammitində qəbul olunmuş bəyanat;
7. Azərbaycan prezidenti H.Əliyevin 1997-ci ildə ABŞ-a rəsmi səfəri zamanı hər iki ölkənin dövlət başçılarının Ağ evdə verdikləri bəyanatlar;
8. 1999-cu ildə konqresin qəbul etdiyi İpək Yolu Strategiyası Aktı.

ƏDƏBİYYAT

1. Ə.Həsənov. Azərbaycan-ABŞ. Anlaşılmaz münasibətlərdən strateji tərəfdaşlığa doğru (oktyabr 1991-avqust 1997). Bakı, 1997, s. 31
2. The State of Affairs in the Transcaucasus. Interview with the Honorable James Baker, former US Secretary of State. Caspian Crossroads Magazine. Volume 1, Issue No. 2, Spring 1995
3. S. E. Cornell. Small Nations and Great Powers. Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus. 2001, 6. p.368
4. Prezident. Xronika. 1993-1997. I kitab. Tərtib edəni A. Bəşirova. Bakı, 1998, s.21.
5. Recent Memoirs: An Interview with Former National Security Adviser Zbigniew Brzezinski by Jayhun Mollazade. Caspian Crossroads Magazine. Volume 1, Issue No. 3, Summer Fall 1995
6. S. E. Cornell. Small Nations and Great Powers. Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus. 2001. 6.p.367
7. İbid. p.373
8. İbid.p.374
9. Prezident. Xronika. 1993-1997. I kitab. Tərtib edəni A.Bəşirova. Bakı 1998, s. 75
10. In a Nutshell. Karabakh: The Armenia-Azerbaijan Conflict. Vafa Guluzade. AI. Summer 1998 (6.2)
11. S. E. Cornell. Small Nations and Great Powers. Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus. 2001. 6.p.376
12. К.С.Гаджиев. Геополитика Кавказа. Москва. Международные отношения. 2001. 13.с.78
13. <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/BG1132.cfm> Ariel Cohen. U.S. Policy in the Caucasus and Central Asia: Building A New. June 24, 1997
14. Diplomatic Interview. Vafa Guluzade. Elmira Amrahgizi and Betty Blair. AI. Spring 1997 (5.1)

15. <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/BG1132.cfm> Ariel Cohen. U.S. Policy in the Caucasus and Central Asia: Building A New. June 24, 1997
16. S. E. Cornell. Small Nations and Great Powers. Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus. 2001.p.376
17. İ. Həsənov. Azərbaycanın xarici siyasəti: Avropa dövlətləri və ABŞ (1991-1996). Bakı, 1998, 9. s.155
18. Azerbaijan International. Interview Azerbaijan's President, Heydar Aliyev First Official Trip to the US. Autumn 1997 (5. 3)
19. S. E. Cornell. Small Nations and Great Powers. Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus. 2001. p.376
20. http://www.ca-c.org/journal/11-1997/st_08_dugall.shtml. Дж. МакДУГАЛЛ. Новая стадия политики США в Каспийском бассейне. Центральная Азия и Кавказ.
21. Независимый Азербайджан: Новые ориентиры. Том 2. Москва 2000. с.177
22. <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/BG1105.cfm>. A.Cohen. A New Paradigm for the US-Russia Relations: Facing the Post-Cold War Reality.
23. Ramsay W.A.. Future Trends in Supply and Demand in Oil Markets//Global Oil Report (London), March-April 1998. p.24-37
24. Dr. Z. Brzezinski. The Caucasus and New Geo-Political Realities. How the West Can Support the Region. Azerbaijan International. Summer 1997 (5.2)
25. <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/BG1132.cfm> Ariel Cohen. U.S. Policy in the Caucasus and Central Asia: Building A New. June 24, 1997
26. <http://www.state.gov/www/region/nis970721talbott.html>. Deputy Secretary Talbott. A farewell to Flashman: American Policy in the Caucasus and Central Asia.
27. Global Horizons. Prezident Aliyev's Vizit to the USA. USA, 1997. p.54
28. E. Nəsirov. Azərbaycan-ABŞ münasibətləri (1991-1997-ci illər). Bakı, 1998, s. 49
29. Ə. Həsənov. Azərbaycan-ABŞ. Anlaşılmaz münasibətlərdən strateji tərəfdaşlığa doğru (oktyabr 1991-avqust 1997). Bakı, 1997s.49
30. http://commdocs.house.gov/committees/intlrel/hfa50308.000/hfa50308_0.htm. The U.S. Role in The Caucasus and Central Asia. Hearing Before the Committee on International Relations House of Representatives. April 30, 1998.
31. Dr. Z. Brzezinski. The Caucasus and New Geo-Political Realities. How the West Can Support the Region. Azerbaijan International. Summer 1997 (5.2)
32. <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/BG1132.cfm> Ariel Cohen. U.S. Policy in the Caucasus and Central Asia: Building A New. June 24, 1997
33. <http://www.state.gov/www/region/nis970721talbott.html>. Deputy Secretary Talbott. A farewell to Flashman: American Policy in the Caucasus and Central Asia.
34. Ə. Həsənov. Azərbaycan-ABŞ. Anlaşılmaz münasibətlərdən strateji tərəfdaşlığa doğru (oktyabr 1991-avqust 1997). Bakı, 1997, s.67
35. Birlikdə yeni əsrə doğru. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfəri. 27 iyul-7 avqust 1997-ci il. s. 6
36. Global Horizons. Prezident Aliyev's Vizit to the USA. USA, 1997. p.4
37. Birlikdə yeni əsrə doğru. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfəri. 27 iyul-7 avqust 1997-ci il. s.29
38. İbid. 22-23
39. İbid s. 401
40. http://commdocs.house.gov/committees/intlrel/hfa50308.000/hfa50308_0.htm. The U.S. Role in The Caucasus and Central Asia. Hearing Before the Committee on International Relations House of Representatives. April 30, 1998.
41. İbid.
42. Earmarks and Exclusionss. The Ins and Outs of U.S. Assistance to Azerbaijan.

- Ambassador William Taylor. Azerbaijan International. Winter 2000 (8.4)
43. Hand Tied. Denying Aid to Baku – Section 907. The U.S. Embassy to Azerbaijan. Azerbaijan International. Winter 2000 (8.4)
 44. Ibid.
 45. Р. Гасанов Азербайджан: трансформация и перспективы развития экономики. Центральная Азия и Кавказ. № 5(17), 2001.с.200-201.
 46. Независимый Азербайджан: Новые ориентиры. Том 2. Москва 2000. с.281
 47. <http://66.102.9.104/search?q=cache:HtFKINDR-NoJ:www.security-policy.org/papers/199...> Caspian Watch#8:”Silk Road” Legislation Opens New Opportunities for US Strategic, Commercial Interests in the Caspian Basin.
 48. http://66.102.9.104/search?q=cache:O_9MXPtmtq4Jwww.ou.org/public/statements/1999/... Orthodox Union Supports Silk Road Strategy Act of 1999.
 49. <http://66.102.9.104/search?q=cache:6sersqCOZk4J:www.charitywire.com/charity11/print...> American Jewish Committee Endorses Silk Road Strategy Act.
 50. <http://66.102.9.104/search?q=cache:JvHRTWVOSIOJ:www.aaainc.org/press/release.php%...> Armenian Assembly Press Release. Senate Foreign Relations Committee Postpones Vote on Repeal of 907.
 51. http://66.102.9.104/search?q=cache:4tZ_2oKQHfMJ:www.afsi.org/OUTPOST/98OCT/oct... H.Zweibon. The Silk Road Strategy.
 52. U.S. policy for the Caucasus. Deputy Secretary of State Strobe Talbott. Azerbaijan International. Spring 1998 (6.1)
 53. Key West Talks. For the Peaceful Resolution to the Karabakh Conflict. Azerbaijan International. Spring 2001 (9.1).
 54. Newsmakers. Honorary Doctorate Bestowed on Brzezinski. By Zbigniew Brzezinski. Azerbaijan International. Winter 2003 (11.4).
 55. R. Armitage. Back to the World Map. Integrating Azerbaijan to the Global Economy. Azerbaijan International. Spring 2002 (10.1).

**ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
РЕСПУБЛИКОЙ И США, В РАМКАХ ССЫЛКИ В ИССЛЕДОВАНИИ
ПОЛИТИЧЕСКИХ ВОПРОСОВ В ГАЗЕТАХ
“WASHINGTON POST”, “NEW YORK TIMES”**

А.А.БАШИРОВА

АННОТАЦИЯ

История дипломатических отношений между Азербайджанской Республикой и США в первое десятилетие после приобретения нашей страной независимости, будучи сложными и неоднозначными, представляют большой интерес не только для историков, политологов, но и для исследователей СМИ. Анализ истории и выявление ключевых политических событий являются одним из основных методологических инструментов в исследовании публикаций средств печати. Автор, анализируя события 1991-2001 годов, определяет политические рамки ссылки, которые в дальнейшем сыграли важную роль в подаче информации и в формировании медиа сообщений.